

Дробишева О.О., ст. викладач
викладач кафедри економіки підприємства,
Головіна Д.В.,
Запорізька державна інженерна академія
d-golovina@mail.ru

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА»

Дробишева О.О., Головіна Д.В. Сучасні підходи до визначення поняття «економічна діагностика». У статті розглянуті різні підходи до визначення поняття «економічна діагностика», аналіз яких дозволив уточнити сутність та основні завдання економічної діагностики в сучасних умовах господарювання.

Дробишева А.О., Головіна Д.В. Современные подходы к определению понятия «экономическая диагностика». В статье рассмотрены различные подходы к определению понятия «экономическая диагностика», анализ которых позволил уточнить сущность и основные задачи экономической диагностики в современных условиях хозяйствования.

Drobysheva A., Golovina D. Modern approaches to the definition of «economic diagnosis». The article describes the different approaches to the definition of "economic diagnostics" analysis allowed us to clarify the nature and main economic task of diagnosis in the contemporary economy.

Постановка проблеми. Необхідність діагностичного дослідження підприємства для виявлення проблемних питань функціонування та розробки заходів, спрямованих на покращення його становища, не викликає сумнівів та усвідомлюється усіма дослідниками. Але, як показав аналіз окремих публікацій, вимоги до змісту процесу діагностики, перелік об'єктів дослідження, методологія узагальнення отриманих результатів ще перебуває у стадії формування та неоднозначно трактується різними фахівцями.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Дослідженнями в галузі економічної діагностики займаються багато вітчизняних та зарубіжних дослідників. Особливо слід відзначити таких: М.Баканова, Ю.Бахрамова, А.Вартанова, А.Муравйова, О.Гетьман, В.Шаповал, Т. Загорна та ін. Вони всебічно розглядали природу та форми діагностики, її місце в економічному аналізі, процедури і методи діагностики, прийоми практичного застосування діагностичного аналізу та підприємстві.

Виділення невирішених проблеми. В вітчизняних та зарубіжних наукових працях немає єдиної точки зору щодо визначення сутності поняття «економічна діагностика».

Мета статті. Метою є уточнення сучасних підходів щодо визначення поняття «економічна діагностика» шляхом узагальнення наявного понятійного апарату. У цьому зв'язку доцільно розглянуті наукові погляди провідних

вчених щодо визначення цього поняття та уточнити сутність та основні завдання економічної діагностики.

Виклад основного матеріалу. Діагностика не є чимось новим в економіці вітчизняних підприємств. Від визначення й оцінки стану функціонування суб'єктів економічного процесу залежить розробка комплексу профілактичних заходів, рекомендацій і процедур, спрямованих на поліпшення цього стану або попередження несприятливих для його функціонування ситуацій і подій у невизначеному ринковому середовищі. Тобто економічна діагностика повинна виступати як обґрунтована та достовірна процедура, від якої залежить подальша діяльність суб'єкта господарювання. Будь-який неправильно зроблений діагностичний висновок може звести нанівець усі зусилля підприємства, спрямовані на досягнення стабільності чи кращих перспектив розвитку [4].

Діагностика – це процес визначення й вивчення ознак, що характеризують стан економічної системи для прогнозування можливих відхилень і запобігання порушень нормального режиму роботи.

Термін «діагностика» запозичений з медицини. Слово «діагноз» (від грецьк. «діагнозис») означає розпізнання, визначення. Він являє собою процес дослідження об'єкта діагнозу з метою отримання висновку про стан об'єкта діагнозу [5, с. 10]. Діагностичні дослідження Гіппократа і розроблена ним система цих досліджень визнаються як початок наукової діагностики. З появою складних механічних пристроїв методи діагностики почали активно розвиватися у техніці. Саме ця сфера і до сьогодні вважається основною предметною областю застосування діагностичних процедур. До недавнього часу розвиток економічних методів дослідження був спрямований передусім на пошук нових і вдосконалення існуючих методів аналізу, а аналіз розглядався як окрема управлінська функція, що повинна передувати прийняттю управлінських рішень [4].

У літературних джерелах існує різноманіття поглядів на визначення економічної діагностики. Так, Р.Шніппер під економічною діагностикою розуміє «визначення стану господарюючого суб'єкта, вплив факторів розвитку соціально-економічних процесів та виявлення відхилень від нормального розвитку» [5, с. 10].

Муравйов А.І. трактує діагностику як спосіб встановлення характеру збоїв нормального перебігу господарського процесу на підставі типових ознак, властивих тільки даному об'єкту. Тобто автор акцентує увагу лише на аналізі та контролі відхилень від нормального перебігу господарської діяльності підприємства, але це не розкриває повністю зміст діагностики, її потенційні можливості як сучасного управлінського інструменту. Крім того, поняття «нормальний перебіг господарського процесу» може трактуватися неоднозначно, що не дозволяє зробити остаточних висновків про стан об'єкта дослідження [4].

Дмитрієва О. вважає, що «економічна діагностика близька до економічного аналізу, однак це не одне й те саме. Вони розрізняються за цілями, завданнями і використовуваним інструментарієм». Отже, основна

відмінність економічної діагностики від аналізу полягає в її цільовій спрямованості та виявлення відхилень від норми, виявленні патології. Згідно з В.Глуховим та Ю.Бахрамовим «діагностика економічної системи – це сукупність досліджень з визначення цілей функціонування підприємства, способів її досягнення і виявлення недоліків» [5, с. 10].

Деякі науковці ототожнюють поняття економічного аналізу та економічної діагностики Г.О. Швиданенко та О.І. Олексюк, розглядаючи фінансову діагностику, акцентують увагу на фінансово-економічному аналізі діяльності підприємства. Автори приходять до висновку, що система діагностики базується на використанні алгоритмів, технологій, методів і показників економічного аналізу, тобто економічна діагностика та економічний аналіз є тотожними поняттями. Бердникова Т.Б. не розмежовує взагалі поняття аналізу та діагностики. Сокиринська І.Г., пояснюючи зв'язок аналізу та діагностики відзначає: «як складовий етап процесу управління діагностика має здійснюватися у часовому вимірі після проведення етапу аналізу, оскільки процес діагностики спирається на певну аналітичну базу, коли в процесі аналізу виявляються видимі ознаки проблеми (симптоми), які самі по собі пояснити ні причину, ні наслідок не можуть». Дослідниця виділяє три види економічної діагностики на підприємстві: операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, зосереджуючись на фінансовій діагностиці [2, с. 14].

Воронкова А.Е. ототожнює діагностику з терміном «аналіз виробничої (управлінської) діяльності», хоча і виділяє завдання, які діагностика вирішує набагато ширше ніж аналіз (основним завданням є «оцінити можливі наслідки управлінських рішень з точки зору ефективності системи в цілому»). Поряд з цим відзначається, що діагностика діяльності підприємства спрямована «на встановлення й вивчення ознак, оцінку стану організаційної системи й виявлення проблем ефективного функціонування й розвитку організації, формування шляхів її рішення». Автор розглядає три форми організаційного процесу встановлення діагнозу – аналітичну, експертну та імітаційну»[4].

Костирко Л.А. у власній монографії вказує, що “на сучасному етапі сформувалось чотири напрями концепції діагностики: аналітична, інформаційна, антикризова, консультаційно-дорадча”, хоча надалі розглядає ще два різновиди діагностики – дослідницьку та управлінську.

На думку Н.М. Євдокимова та А.В. Кириєнка, “підсумком діагностування є підготовка висновків про нинішній стан об'єкта та прогноз його змін у майбутньому”. Дослідники розглядають шість класифікаційних ознак економічної діагностики: рівень досліджуваного об'єкта; часовий діапазон дослідження; періодичність проведення; тематика й осяжність проблеми; цільова спрямованість; суб'єкти здійснення [3, с. 15].

Сучасні мінливі ринкові умови, нестабільність і невизначеність не лише зовнішнього, а й частково внутрішнього середовища функціонування підприємства зумовлюють необхідність появи на підприємстві менеджерів-аналітиків, які здатні приймати рішення, базуючись не лише на даних формалізованого аналізу або інтуїтивній оцінці. Саме застосування діагностичних процедур дає змогу на основі всебічного дослідження діяльності

підприємства оцінювати не лише наслідки прийняття поточних і стратегічних рішень, а й визначати можливі перспективи його розвитку. Економічний аналіз сьогодні все більше вдосконалюється у напрямку застосування діагностичних процедур і підходів. Тобто можна говорити про поступове перетворення аналізу на діагностику, хоча відмінності між економічним аналізом та діагностикою досить суттєві.

Близькі трактування діагностики й у інших авторів, зокрема А.П. Градов, В.І. Кузін, Н.Г. Данілочкіна діагностику розглядають як напрям економічного аналізу, що допомагає виявити характер порушення нормального перебігу економічних процесів на підприємстві. Взагалі ототожнюючи діагностику з аналізом, окремі науковці не виділяють спеціальних функцій і завдань власне діагностики як окремого етапу управління. З цього приводу, досить цікавою щодо призначення діагностики є думка О.О. Гетьмана і В.М. Шаповала: «діагностика як спосіб розпізнавання соціально-економічної системи за допомогою реалізації комплексу дослідницьких процедур і виявлення в них слабких ланок і “вузьких місць” відноситься до методів непрямих досліджень» [4].

Близькими є погляди Е.М. Короткова, А.А. Беляєва, Д.В. Валового, які розуміють під діагностикою «визначення стану об'єкту, предмету явища або процесу управління через реалізацію комплексу дослідницьких процедур, пошук у них слабких ланок та вузьких місць». Також варто звернути увагу на точку зору іноземних дослідників. Так, наприклад, Б. Коллас відзначає, що «...займатися діагностикою – це означає розглядати фінансовий стан підприємства так, щоб виявити в динаміці симптоми явищ, які можуть затримати досягнення поставленої мети та вирішення завдань, піддаючи небезпеці плановану діяльність» [1, с. 43]. Видно, що, перш за все, робиться акцент на фінансових показниках, які потрібно досліджувати.

З позицій системного підходу діагностика, зокрема економічна, розглядається у працях А.С. Вартанова, З.Н. Соколовської, що дає змогу не тільки всебічно оцінювати стан об'єкта в умовах неповної інформації, а й виявляти проблеми його функціонування, визначати шляхи їх вирішення, враховуючи коливання параметрів системи. Вартанов А.С., наприклад, вказує на суттєві відмінності діагностики від аналізу, які не враховуються багатьма авторами: на відміну від економічного аналізу, який спрямований на вивчення динаміки економічних показників, діагностика дозволяє ще й виявляти структуру зв'язків між цими показниками, щільність та динаміку цих зв'язків. Розглянувши основні аспекти проведення діагностики й зосередившись на такому методі досліджень, як апарат матриці зростання, автор зауважує, що тільки починається дослідження проблем діагностики в цілому і це потребує значних методичних і прикладних розробок (на нашу думку, теоретичних також).

Запропонований підхід є більш перспективним з точки зору виявлення суті, функцій і методів економічної діагностики, що дозволяє широко використовувати її можливості в процесі управління об'єктом як системою, що

складається з взаємопов'язаних елементів, кожний з яких має власні особливості та впливає на поведінку системи в цілому.

З позицій вказаного підходу «економічна діагностика» дозволяє вирішувати таке завдання: оцінити економічний стан підприємства; стабільність його функціонування; визначити можливі варіанти економічної динаміки, виходячи зі структурного зв'язку між показниками; оцінити можливі наслідки управлінських рішень, що пов'язані з ефективністю виробництва, фінансовим станом, платоспроможністю та ін. [5, с. 14]. Результати вивчення літератури та практичних матеріалів дають змогу стверджувати: економічна діагностика підприємства передбачає вивчення стану суб'єкта господарювання на основі аналізу та синтезу статистичної інформації з метою своєчасного виявлення недоліків та переваг його розвитку на певному етапі у визначений проміжок часу. Економічна діагностика передбачає формування певної систематизованої та структурованої інформації, яка надалі є базою для ухвалення й оптимізування управлінських рішень.

З огляду на зазначене, основними завданнями економічної діагностики діяльності підприємств є:

- оцінка особливостей функціонування суб'єктів господарювання у невизначеному зовнішньому середовищі, виявлення ключових факторів впливу, виділення проблемних сфер і «вузьких місць»,
- обґрунтування передумов і факторів, що істотно впливають на внутрішній економічний механізм функціонування суб'єктів господарювання;
- узагальнення та систематизація знань у галузі оволодіння навичками здійснення діагностики та різними напрямками діяльності підприємства для забезпечення ефективного управління;
- підготовка та обґрунтування конкретних практичних заходів для підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання у конкретних умовах через покращення (відновлення) стану функціонування, спрямованого на стабільний розвиток.

Висновки. Проаналізувавши думки багатьох авторів, ми дійшли до висновку, що представлені точки зору дозволяють розкрити лише деякі сторони економічної діагностики. На наш погляд, економічну діагностику не можна розглядати ні як частину економічного аналізу, ні як допоміжний елемент в процесі дослідження, вона має власний індивідуальний зміст. У сучасних працях економічна діагностика ототожнюється з економічним аналізом. Визначаються єдині цілі, завдання економічної діагностики та економічного аналізу. Але, незалежно від цього, два означені поняття використовуються окремо. Це підтверджує необхідність введення розмежувань у використанні цих термінів. Розглянуті підходи до змісту поняття «економічна діагностика» підтверджують той факт, що його однозначного визначення немає.

Список літератури:

1. Гетьман О.О. Економічна діагностика : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Гетьман О.О., Шаповал В.М. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 307 с.

2. Горбачук Ю.А. Економічна діагностика: Інтерактивний комплекс навчально- методичного забезпечення / Горбачук Ю.А., Кушнір Н.Б. – Рівне : НУВГП, 2007. – 176 с.

3. Евдокимова Н.М. Економічна діагностика : Навч.- метод. Посібник для самостійного вивч. дисц. / Евдокимова Н.М., Кірієнко А.В. – К. : КНЕУ, 2005. – 110 с.

4. Лук`янова В.В. Сучасний стан теоретичних основ діагностики діяльності підприємств / В.В.Лук`янова // Економічні науки. Серія «Економіка і менеджмент»: Збірник наукових праць. Луцький національно технічний університет. – Випуск 7(26). – Частина 2. – Луцьк, 2010. – Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/ujrn/soc_gum/en_em/2010_7_2/22.pdf.

5. Загорна Т.О. Економічна діагностика : Навчальний посібник / Загорна Т.О. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 400 с.

6. Шелегеда Б.Г. Экономическая диагностика : Курс лекцій / Шелегеда Б.Г., Касьянова Н.В. – Донецк : ДИЭХП, 2002. – 114 с.

Ключові слова: діагностика, економічна діагностика, економічний аналіз, розвиток, еволюція.

Ключевые слова: диагностика, экономическая диагностика, экономический анализ, развитие, эволюция.

Key words: diagnosis, economic diagnosis, economic analysis, development, evlyutsiya.

Надійшла до редакції 15.04.2014 р.